

hebben opgevat een eigen dispuut op te richten, maar daaromtrent bestaat geen zekerheid.

Bij bijna alle niet-blokuren wordt er een presentielijst doorgegeven, officieel 'om te kijken of er niemand buiten de boot valt'. Stil verzet daartegen blijkt uit de creatieve manier waarop sommigen die lijst invullen: nooit gewoon je naam opschrijven, maar altijd een kleine boodschap daarbij voegen voor diegenen die na je komen. Je kunt dat natuurlijk kinderachtig noemen, lollig is het ook. Het is gebeurd, dat de gevoerde dialogen en polemieken het hele vel bedekten en dat de lijst drie kwartier lang door de collegezaal rouleerde. Alleen bij professor Sicking waagt niemand het om iets anders dan zijn naam op te schrijven.

Een ander ondeugend iets is de manier waarop met de regels van de universiteit wordt omgesprongen. Ondanks de bordjes die overal in de gebouwen hangen komt het bij niemand op om zijn koffie slechts buiten de zalen te nuttigen; de plastic bekertjes werden de eerste dag al schaamteloos mee naar binnen genomen. Heerlijk Hollands. Ook de rookzone, achter de gele streep bij het LAKcafe, wordt vrolijk genegeerd. Alsof, trouwens, rook vrijwillig achter een streep blijft hangen!

Drie maanden klassieke talen studeren in Leiden is voorzichtige pasjes doen de oudheid in, aan de vaste hand van bekwame docenten. Het is achtervolgd worden door de dame van het secretariaat omdat je nog zestig gulden moet betalen. Het is verliefd worden op meneer Stork. Het is je nieuwe studentenkamertje inrichten. Het is half failliet gaan omdat je massa's boeken moet kopen die je vervolgens niet gebruikt. Het is Leiden leren kennen als een wereldstad vol geheimen. Voor velen is het moeilijk te combineren met de andere geneugten van de jeugd. Het is een beetje lyrisch worden: het is beginnen te vermoeden dat je bezig bent de mooiste tijd van je leven mee te maken.

JAPAN

Frits Naerebout

Na vele jaren mediterraan verpozen, bracht ik dit jaar mijn vakantie door in de Verenigde Staten en in Japan - een echte wereldreis (met een Around-the-world ticket stug naar het westen blijven reizen) en dat spreekt kennelijk zeer tot de verbeelding, want ik heb mijn verhalen al tientallen malen moeten vertellen. Dat is niet erg, want ik ben er nog helemaal vol van. Voor de FRONS zou het misschien voor de hand liggen om uit te weiden over enkele fantastische Amerikaanse musea: maar de lof van het New Yorkse Metropolitan Museum is in de FRONS al eens gezongen, en het Getty-Museum in Malibu is misschien wel een must voor de classicus/oud-historicus, maar het is erg ver weg en gaat bovendien binnenkort een paar jaar dicht. Dus iets over een minder voor de hand liggend onderwerp: de Griekse en Romeinse Oudheid in Japan.

In Japan vindt de reiziger een cultuur die natuurlijk zeer sterke westerse invloeden heeft ondergaan, maar die anderzijds zeer Aziatisch, zeer voelbaar en zichtbaar anders is: veel van de fascinatie van het land komt voort uit de manier waarop die twee kanten van Japan met elkaar verweven zijn of juist niet verweven zijn en scherp gescheiden naast elkaar staan of zelfs botsen. Waarom is Japan zo anders? Het antwoord op die vraag kan alle kanten op - daar is zeer lang over door te praten; maar één aspect is ongetwijfeld dat van de alomtegenwoordigheid van de Grieks-Romeinse oudheid in beeld en woord in het westen, in Japan absoluut geen sprake is. Het besef van die alomtegenwoordigheid ten onzent wordt sterk gestimuleerd door een verblijf in een omgeving waar reminiscenties aan de oudheid van het verre westen met een lantarentje te zoeken zijn.

Verwijzingen naar de Grieks-Romeinse cultuur ontbreken niet helemaal. In de architectuur heeft Japan een fase gehad, vanaf het openleggen van het land voor buitenlanders kort na 1850, waarin klakkeloos westerse voorbeelden werden geïmiteerd. Door oorlog en Japanse afbraakwoede is van deze architectuur uit de negentiende en vroege twintigste eeuw niet veel meer over, maar zo hier en daar wordt men toch geconfronteerd met zuilen, pilasters en frontons.

Momenteel is er in een segment van de zogeheten postmoderne architectuur een terugkeer te bespeuren naar klassieke bouwelementen: zo ook in Japan. Maar daar gaat de voorkeur toch wel erg uit naar heel veel high-tech glas, chroom en staal, zodat het kleine marmeren fronton ergens bovenop de negende etage weinig in het oog valt. De meeste opvallende klassieke elementen zijn te vinden in gebouwen in negentiende-eeuwse neostijlen, en heel soms wordt je zelfs verrast door een puur classicistisch bouwwerk.

Het effect van een dergelijk gebouw in een Japanse omgeving is zeer vervreemdend - dit in tegenstelling tot de toch ook westerse Bauhausgebouwen, maar die bouwstijl berust dan ook op een zeer sterk door de Japanse esthetiek beïnvloedde vormtaal. Bovendien is het zakelijk-strakke woon- of werkgebouw een zo internationaal fenomeen, dat het je nauwelijks opvalt in welke stedelijke context dan ook. Maar een Dorische tempel of zelfs een enkel Korintisch kapiteel is andere koek.

In de musea, met name in enkele van de ontelbare kleine privé-collecties die voor publiek zijn opengesteld, kom je soms wat Grieks-Romeinse voorwerpen tegen, meestal ingebed in een kleine verzameling van objecten uit Egypte en het Nabije Oosten. Het een en ander mag echt geen naam hebben, zeker niet temidden van de grote hoeveelheden Oost-Aziatische kunst en archeologica. Wat dan plotseling zeer in het oog valt zijn kunstvoorwerpen uit hellenistische Afghanistan en Pakistan, met een zeer sterk Grieks-beïnvloedde vormgeving, maar een meestal Boeddhistische inhoud. Buitengewoon interessant. Helaas hebben de Japanners bij het leegroven van Centraal-Azië (ze hadden en hebben veel belangstelling voor de archeologie van dat gebied vanwege de vroege geschiedenis van het Boeddhisme dat vanuit India op weg was naar Japan) vaak achter het net gevestigd: de mooiste en boeiendste voorwerpen staan in Europese en Amerikaanse musea, met name het British Museum en het Musée Guimet in Parijs. Nee, er is geen Japans Getty, zelfs niet op het gebied van Griekse kunst uit Azië.

Dan de boekhandels - die zijn een probleem, want een oningewijde als ik ben kan daar NIETS lezen: de titels van de boeken niet, de bordjes boven de kasten ook niet. Slechts geïllustreerde boeken helpen bij de reconstructie van welke afdeling zich waar bevindt. Gelukkig had ik mijn eigen tolk bij mij. De Grieks-Romeinse oudheid in de boekwinkel vormt een reflectie van de positie van de Altertumswissenschaft in de Japanse wetenschap: marginaal, maar niet

afwezig. Kennelijk is er voor een populariserende literatuur over Griekse en Romeinse geschiedenis en kunst wel de nodige belangstelling. Een belangstelling die waarschijnlijk voor een aanzienlijk deel wordt gevoeld door reizen en door televisie-kijken. Er zijn enige uit westerse talen vertaalde boeken en meerdere overzichts- en naslagwerken van Japanse hand (Japanners zijn dol op woordenboeken en encyclopedische werken). Met name zijn er boeken op het gebied van de antieke mythologie en kunst, want Japanners zijn immers ook geïnteresseerd in westerse beeldende kunst en westerse muziek, en dan komen zulke studies goed te pas. Verder zijn er, vrij vanzelfsprekend eigenlijk, maar omdat het Japans is trekt het toch de aandacht, vertalingen te koop van Griekse en Latijnse literatuur, van Homerus tot Byzantijnen, met een flinke nadruk op filosofen. Engelstalige publicaties over de Oudheid zijn slechts mondjesmaat te krijgen.

In de *Altertumswissenschaft* is een heel klein groepje docenten en studenten actief, zeker indien gezien op de schaal van dit land met zijn 120 miljoen inwoners en zeer vele universiteiten. Uitgangspunt zijn de klassieke talen: wie zich met de Oudheid wil bezighouden, in welke discipline dan ook, moet in ieder geval Grieks en Latijn onder de knie zien te krijgen. Ze zijn daar aanmerkelijk minder luchthartig over dan wij in Nederland bijvoorbeeld. Terwijl het ze toch een grote inspanning moet kosten, want gezien de belabberde kennis van de moderne talen bij de gemiddelde Japanner gaat het leren van vreemde talen de meesten van hen niet erg goed af. Hierbij zal ongetwijfeld een rol spelen dat het leren van hun eigen taal (in allerlei opzichten een onmogelijke taal, met veel te veel homofonen en het meest gecompliceerde schrift van de wereld) al zo ontzettend veel energie kost.

Na het Grieks en Latijn komt dan de archeologie, de geschiedenis, de filosofie, de kunstgeschiedenis of waar ze zich maar op willen storten. In het Engelstalige tijdschrift met de Japanse naam *Kodai* (Oudheid) zijn proeven te lezen van wat Japan zo al produceert –meer en minder degelijk werk, maar voor het overgrote deel ofwel heel ouderwets empirisch zonder veel toegevoegde waarde, ofwel orthodox marxistisch. Een Japanse oudhistoricus die ik in Athene aan de British School heb leren kennen, kan misschien wel een beetje model staan voor zijn collega's: hij hield zich bezig met de Atheense burgerschapswetgeving van 451/450, maar verwierp alle Westerse publicaties daaromtrent als te oppervlakkig. Hij zelf had alle relevante tekstmateriaal

verzameld, en was nu doende die teksten woord voor woord te analyseren met behulp van alle woordenboeken, grammatica's en commentaren die hij maar kon vinden. Na een jaar was hij één regel Plutarchus opgerukt. Japanners hebben een afwijkende perceptie van tijdsbesteding.

Alleen de enkele Japanse assyrioloog schijnt internationaal mee te komen (zeggen de assyriologen), en ik meen een enkele (klassiek) archeoloog. In Londen trof ik een Japanner die een groot specialist op het gebied van Minoisch-Myceense aardewerkvormen schijnt te zijn. Al met al is misschien het volgende toch wel typerend: een geplande lezing door ondergetekende aan een van de beste universiteiten van het land (Tokyo University) werd afgeblazen, met de volgende argumenten: de studenten verstonden eigenlijk onvoldoende Engels, en de door mij voorgestelde onderwerpen (ik dacht heel onschuldig) zouden ongetwijfeld te moeilijk zijn. Misschien een andere keer en dan alleen voor stafleden.

Goed, heel interessant allemaal, en het leert ons wat over het huidige Japan – maar daar is dus, mogen we concluderen, voor de classicus, klassiek archeoloog of oudhistoricus verder weinig op te steken. Nou nee! Want het meest boeiende komt pas aan de orde als we ophouden met zoeken naar Grieken en Romeinen, en overwegen of het huidige Japan mogelijk op de een of andere wijze als leerschool kan dienen. Tot op zekere hoogte is dat altijd waar: de antropoloog Evans-Pritchard heeft gezegd dat er überhaupt geen andere methode dan de vergelijkende is. Ik denk dat hij daar gelijk in had, en Japan levert op vele gebieden zeer interessant, want onafhankelijk vergelijkingsmateriaal op. Maar één aspect intrigeerde mij toch het meeste: tempels in vol bedrijf.

Net als in de antieke polytheïstische situatie heeft Japan een veelheid aan tempels: Shinto, verdeeld over ontelbare goden, heroën en hogere machten, Boeddhistisch, verdeeld over secte A tot en met Z, Shinto-Boeddhistisch in allerlei gradaties van vermenging, hoofdtempels, buurttempels, straattempel-tjes. De Tokyose buurt waar ik logeerde was toevallig de buurt met de grootste tempeldichtheid: een zestigtal op twee vierkante kilometer. Net als in de antieke situatie zijn de tempels in concurrentie met elkaar: er is geen staatsgodsdienst, er is zelfs helemaal geen overheersende godsdienst (de meeste mensen 'shop around'), er is geen rechte leer, geen (sociale) dwang. Hoe krijg je mensen binnen, is voor alle tempels de vraag. Want publiek is een

economische noodzaak: tempels zijn bijna allemaal privé-ondernemingen, van eenmansbedrijfjes tot mega-bedrijven, dus daar moet verdiend worden, aan giften, verkoop van wijgeschenken, betaling voor allerlei diensten. En natuurlijk is het ook een religieuze noodzaak: een tempel waar nooit iemand komt verliest zijn *raison-d'être*.

Om de loop er in te houden zijn allerlei oplossingen in stelling gebracht. Bezienswaardigheden: tuinen, kunstschaten, het grootste beeld, het oudste beeld, de meeste beelden, de zus en zo van die en die. Beroemde doden: graven van al dan niet vergoddelijkte helden of heiligen, of relikwieën, met relikwieën van de historische Boeddha als summum. Orakels, genezing, preventie en aanverwante zaken: wonderdoende beelden, stenen, allerhande waarzeggerij en amuletten, specifieke wijgeschenken, voorbidsters, heilige bronnen, wat je maar bedenken kan. Feest: elke zichzelf respecterende tempel heeft zo en toe een groot feest, met ingrediënten als een optocht, muziek en dans, wedstrijden, kermisvermaak, en veel eten en drinken. Voor de bestudeerder van de antieke religie klinkt dat allemaal bekend: het zou een beschrijving van het antieke openbare religieuze leven kunnen zijn. Maar er is één groot verschil: in Japan zijn er levende gelovigen bij, die je met dit alles bezig ziet, en ook zonder ze direct een sociaal-wetenschappelijk verantwoorde vragenlijst onder hun neus te duwen, is het zeer verhelderend om te zitten, te luisteren, te kijken en als het zo uitkomt mee te doen.

Volgens mij is het een stille wens van veel academici die zich met het verleden bezighouden eens een dagje in dat verleden te mogen rondlopen. Een romantische zwijmelarij natuurlijk, dus meestal niet hardop uitgesproken. Ondanks het feit dat natuurwetenschappelijk gefilosofeer over time-warps en andere dingen die ik niet begrijp H.G. Wells een stapje dichterbij lijken te brengen, is, denk ik, momenteel een vliegticket naar Japan de beste mogelijkheid om aan een dagje klassiek tempelbezoek deel te nemen. Tenminste, iets dat daar erg op lijkt. Hoop ik.